

השיעור השבועי

גיליון מספר 449

הרב המקריא: הר"ג שליט"א שלמה בן עזרא שליט"א רבה של ממשלת ציון

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית היזדים ומשודר דרך הטלוויזיה וברדיו ובקוויס רבים. מיסודו של מנחם פריד עובדי יוסף ז"ע"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ידועלים
21:21	20:23	19:32	חל אביב
21:18	20:22	19:31	חיעה
21:22	20:25	19:34	באר שבט
21:17	20:22	19:31	

בהעלותך | ט"ז סיון תשפ"ד

כתב וערך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הלכות כיבוד אב ואם - א

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

חשיבות מצות כיבוד אב ואם. כמה טעמים למה לא מברכים כיבוד אב ואם, ושאר מצוות. ברכת האירוסין לפני הקידושין. מצות ביקור לחולה שנמצא בבית חולים. מיעוט שיחה חיובי. היחס לגדולי ישראל. אם מצות כיבוד אב ואם בין אדם למקום או בין אדם לחבירו, ונפקא מינה. בקשת מחילה מאביו ואמו בערב יום כיפור. כוונה לשם מצות כיבוד אב ואם

"ליזהר מאור" בכיבוד אב ואם

א. נאמר בתורה (שמות כ"א, דברים ט"ו) "כבד את אביך ואת אמך", וכתב מרן השלחן ערוך (י"ד סימן רמ סעיף א): צריך ליזהר מאוד בכבוד אביו ואמו ובמוראם. בכמה מקומות בודדים מרן כתב שצריך ליזהר מאוד, בהלכות כיבוד אב ואם, כי לפעמים אדם רגיל באביו ואמו ובא לזלזל בהם, האב עשה לבן דבר שלא אהב, והבן לא מראה לו פנים ומתחצף, ופתאום עוזב את הבית בלי להגיד שלום, אבל צריך להיזהר מאוד בכיבוד אב ואם ובמוראם! וכן בהלכות ברכות התורה (סימן מז סעיף א) כתב מרן: ברכת התורה צריך ליזהר בה מאוד. ואף שיש מחלוקת אם ברכות התורה מהתורה או מדרבנן, לכולי עלמא יש להן חשיבות, וכדברי הגמרא (נדרים פ"א) שנחרב בית המקדש על שלא בירכו בתורה תחילה, כי ברכות התורה מראות את ההערכה לתורה, שזכינו להיות עם ישראל ולקבל את התורה במעמד הר סיני, ולכן צריך ליזהר מאוד בברכות התורה. וכן בהלכות מוזהר (י"ד סימן רפה סעיף א): מצות עשה ליה כתוב פשוט "שמע" והיה אם שמעו, ולקבעם על מוזהר הפתח, וצריך ליזהר בה מאוד, וכל זוהיר בה, יאריכו ימיו ומי בניו. [א.ה. ג] גם על מצות צדקה (סי' רמז ס"א) מרן כתב "ומאד יש ליזהר בה", ובהל' מילה (סי' רסג ס"א) כתב "צריך ליזהר מאד", ושם מובן, כי מדובר על ענייני פיקוח נפש, "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם".

מצות כיבוד ומצות מורא

ב. בגמרא קידושין (ז' והלאה) יש סוגיא על ענייני כיבוד אב ואם, ויש על כך סימן אחד בשלחן ערוך - סימן ר"מ, ותראו כמה דיברו על זה הפוסקים, לפרטי פרטים. בגמרא שם: תנו רבנן, נאמר "כבד את אביך ואת אמך", ונאמר "כבד את ה' מהונך" (משלי ט"ו), השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום. נאמר "איש

1 מדברי הרב שלמה בן עזרא שליט"א: ברשות כבוד מרן מלכא שליט"א, גדול הדור במלוא מובן המילה. בסוף הפרשה הקודמת התורה הקדימה וכתבה את קהת, לפני שכתבה את אחיו הגדול גרשון, שנזכר רק בתחילת פרשת נשא, כי קהת היה מנושאי הארון. הבעיה בדור הזה, שאנחנו בעצמנו לא מעריכים כראוי את לומדי התורה, לימוד תורה היא זה שהשכלה תורנית" ולא ידיעות בעלמא, אדם יכול לדעת ידיעות וגם להיות רשע. בני התורה הם חלק מהתורה, על ידי שמקיימים מ"ח קניינים שהתורה נקנית בהם. לצערנו יושבים שופטים ומחליטים מה יעלה בגורלם של בני התורה, הם לא מבינים - ולצערנו הרב גם ברחוב לא מבינים - מה המעלה והייחודיות של בני התורה. הם חושבים שלמוד תורה זה עוד ידיעה, כמו שלומדים בסמסטר או באוניברסיטה. אבל להיות בן תורה צריך לבוא לישיבה ולשמוע שיחות מוסר, ולשמוע שיעור כללי מראש הישיבה, שהכין את השיעור בעמקות, מתוך קדושה וטהרה, ואת זה הוא מחזיר לבחורים. זה לימוד תורה! אבל הם חושבים שמספיק ללמוד בהפסקות, ממכשירים שונים, ולצייר כל מיני גרפים... ברשות הרב, ברצוני למחות כאן על איזה קריקטורה שראיתי בעיתון ציוני דתי כביכול, שחיללים נושאים אלונקה עם חייל, ולמעלה על האלונקה יושב בחור ישיבה עם מגבעת וחליפה, ובידו גמרא. זו אנטישמיות! הם מחזירים כביכול מה עושים ה"בטלנים" האלה... חלילה, עפרא לפמיהו! לא ידעו ולא בינו בחשכה יתהלכו [א.ה. ובגמרא (סנהדרין ג"ט) אמרו: מהו אפיקורוס שאין לו חלק לעולם הבא, כגון הני דאמרי מאי אהנו לן רבנן? לדידהו קרו, לדידהו תנו". כלומר, אלו שאומרים: מה הועילו לנו לומדי התורה? לצורך עצמם הם

אמו ואביו תיראו", ונאמר (ויקרא י"ג) "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד" (דברים י"ג), השווה הכתוב מורא אב ואם למורא המקום. יש מצות "כיבוד" אב ואם, ויש מצות "מורא" אב ואם, ובהמשך השיעורים נפרש מהו כיבוד ומהו מורא, אבל אלו שתי מצוות נפרדות, וכמו שמנו בעל הלכות גדולות והרמב"ם (סי' מ מצוה ר', ר"א), וכן כתב בספר החרדים (פי"ט אות כז).

מצות כיבוד "אב" ו"אם"

ג. ישנה שאלה מפורסמת, מדוע את מצות כיבוד אב וכיבוד אם, מנו כמצוה אחת - "כיבוד אב ואם", וכן כתבו רב סעדיה גאון (עשה ט"ז), ספר החינוך (מצוה ל"ג), הרמב"ם (שם, ובפ"ו מהל' מוראם ה"א), ולכאורה כל אחת היא מצוה נפרדת, שהרי אדם שיש לו אבא ואין לו אמא ולהפך, מקיים מצוה בכיבוד אחד מהם, כי אלו שני מצוות נפרדות. ומה שונה מתפלין ממנו מצוות מנו מצות תפלין של יד, ומצות תפלין של ראש, והגם שאנחנו מברכים "להניח תפלין" על תפלין של יד ופוטרים את של ראש, אבל אלו שתי מצוות נפרדות, אדם שמסכן אין לו יד, מניח את של ראש לבד, ואם אין לו ראש... כלומר אין לו תפלין של ראש, מניח תפלין של יד. כי הן מצוות נפרדות ולא תלויות זה בזה. ואם כן גם כיבוד אב וכיבוד אם למה לא מנו כשתי מצוות נפרדות? כך שואלים האחרונים וכל אחד יישב ישוב אחר.

ההבדל בין כיבוד אב ואם לתפלין

ד. יש לבאר על פי מה שכתב הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות שו"ש ב), שמצות כיבוד אחיו הגדול לא נמנתה בתור מצוה בפני עצמה, כי היא נלמדת ממה שנאמר "כבד את אביך ואת אמך", ואת" לרבות אחיך הגדול² (כתובות ק"ג), והכל נאמר בכלל אחד, דהיינו שציווי אחד "כבד" נאמר גם על אביו וגם על אמו, וגם על אחיו

קוראים ושונים. והוסיף רש"י: והם אינם יודעים שהעולם מתקיים עליהם!]. מעלתם של בני הישיבות שלומדים בקדושה ובטהרה, במ"ח קניינים שהתורה נקנית בהם, אנחנו לא מחפשים רק שיעברו מבחנים, גם גוי יכול ללמוד ולדעת, אבל צריכים להיות מנושאי הארון, זו התורה שלנו! ב"ה זכינו שמרן שליט"א לא רק נושא הארון, אלא הוא ארון הקודש, ותורתו נקנית בעמל, על פי מה שקיבל ממרן האבא זצוק"ל, ומעביר גם לבניו אחריו שב"ה הם ראשי ישיבות ותלמידי חכמים. ויקיים בו "לא ימוש מפ"ך ומפי זרעך ומפי זרעך זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם", אמן כן יהי רצון.

דברי מרן שליט"א: חוק וברוך לרב הגדול, מזה הרבים, מרביץ תורה, הגאון רבי שלמה בן עזרא ה' ישמרנו ויחיהו, רבה של ממשלת ציון. כבר לפני שנים מרן זצ"ל פעל ועשה שייבחר שם, היו כמה בגצי"ם שעייכו, וב"ה בסופו של דבר בא על מקומו בשלום. בשבוע שעבר הייתי אצלו במבשרת ציון, וראיתי את הפעילות שלו, את האהבה שהציבור אוהב אותו, הוא לא מתנשא ומתגאה, אלא מתנהג בענוה, והולך צמוד להלכות של מרן זצ"ל. הוא בקי בתורת מרן. כבר שנים אנחנו מכירים אותו. נברך אותו שיזכה לעשות עוד כהנה וכהנה, להגדיל תורה ולהאדירה.

2 לדעת החיד"א (ברכי יוסף סי' זמ ס"ק ט"ו, ושורו ברכה ס"ק יג) צריך לכבד את כל האחים והאחיות הגדולים ממנו. יש חולקים אבל כך ההלכה. וזה שיעור בפני עצמו מהו כיבוד אה, אם קוראים לאחיו "עקב" אין זה כמו כיבוד אב שלא קורא לו בשמו, ואם צריך לעמוד בפניו. זה סוג כבוד אחר, וגם הוא מדאורייתא.

הגדול. ולכן הכל נמנה כמצוה אחת. ומה שאין כן בתפלין שנאמרו שני ציונים, "וקשרתם" לאות על ירך, "והיו" לטוטפות בין עיניך. יש שרצו לתרץ תירוצן קצת שונה, שלכל תפלין יש מטרה אחרת, תפלין של יד בא להכניע תאוות הלב, כבוד, כסף, אוכל... וכן המחשבות לעבודתו יתברך, ותפלין של ראש כנגד המות, כדי שזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו. וכמבואר בשלחן ערוך (סי' כה סעי' ה) שאדם שמניח תפלין צריך להתרגל לכיון לכן. ולכן התפלין נמנו כשתי מצוות. אבל לכיבוד אב ואם יש מטרה אחרת, לכבד את הוריו שהביאוהו לעולם, ואין הבדל בזה בין האב לאם, ולכן זו מצוה אחת. כך תירץ בספר משמרת חיים (עמ' כה) להגאון רבי חיים שיינברג, הוא מפלפל עוד ואמרנו בקיצור.

אין ברכה על כיבוד אב ואם

ה. לא מברכים על מצות כיבוד אב ואם, מכמה טעמים. בתשובת הרשב"א (ח"א סי' יח) כתב, שלא מברכים על מצוה שתלויה באחרים ואפשר שתיעקר. ובין היתר מזכיר את מצות הצדקה, אדם שנותן צדקה לעני - אם יודע שהוא באמת עני, כי יש כאלה שאוספים לדירה שניה או שלישית, לבן או לנכד... נותן לו ומקיים מצוה, ולמה לא מברך לפני כן "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וצונו על מצות צדקה"? כי זו מצוה שאפשר לעוקרה, אם יתן לעני שקל, אולי יזרוק לו אותו בפנים ואמר: מה אתה מביא שקל, תתן לפחות עשר שקל! יש כאלה עזי פנים. ונמצאת ברכתו לבטלה.

ברכת האירוסין לפני הקידושין

ו. כיוצא בזה יש בהלכות קידושין, שמברכים ברכת האירוסין "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות לנו על ידי חופה בקידושין", ונחלקו הראשונים מתי לברך, לדעת הרמב"ם (פי"ג מהלכות אישות ה"ג), ברכת האירוסין היא ברכת המצוות, ולכן צריך לברכה לפני הקידושין, ומיד לאחר הברכה החתן יתן לכלה את הטבעת, ככל המצוות שמברך עליהן עובר לעשייתן (פסחים ז'), ולכן הרב מסדר הקידושין יאמר לחתן שיכין את הטבעת ויסביר לו לתת באצבע הכלה. בא הראב"ד (בהשגת שם) וחלק, וכתב שיש לקדש ורק אחר כך לברך, מפני שהדבר תלוי בדעת אחרים, ואף שאין לחשוש שהוא עצמו יראה לפתע 'והנה היא מצורעת כשלג' ויחזור בו, כי אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה (קידושין נא), אבל חוששים שמא האשה תחזור בה ולא תרצה להתקדש לו, ונמצא שבירך ברכה לבטלה. והלכה כהרמב"ם שמברך ברכת האירוסין ומיד עובר לעשייתן.

מצוה חזקה

ז. לפי זה גם לגבי מצות כיבוד אב ואם, אם אביו ביקש ממנו כוס תה, והכין לו, ובינתיים האב שמע שהבן לא קם לתפלה וכדומה, וכשהבן בא להגיש לו התה אומר: לא רוצה את התה שלך... אבל בירכתי על כיבוד אב ואם... כיון שעלולה להיגרם ברכה לבטלה לא מברכים. והמעין היטב בדברי הרשב"א ידייק יותר, שאין מברכים על דבר שאפשר שימחלו עליו, והלא אב שמחל על כבודו - כבודו מחול (קידושין לב), וגם עני לא חייב לקבל הצדקה, ולכן לא מברכים על מצוות אלו, כי על מצוה חלשה לא תיקנו ברכה, וכלשון הרשב"א: ואף על גב דלא מיעקרא כמאן דמיעקרא דמאי. ורק על מצוה חזקה שאי אפשר לעוקרה

³ על פי הקבלה לא טוב לתת צדקה בלילה, כי בתחילת הלילה הדינים שולטים בעולם, ואם נותן צדקה שהיא רחמים, זה עושה התנגשות חיובי ושלילי למעלה... אבל לפי הפשט מותר. פעם עוד לא היה החוק שאוסר לאסוף כסף בכותל, והיו אוספים ומבלבלים את המוח... והיה קשה להתפלל, וכשבאתי לכותל להתפלל ערבית, בא איזה אחד וביקש צדקה, והיה נראה קצת טרללה... מי אמר שהוא עני?! אמרתי לו, עכשיו לילה ויש דינים בעולם. אמר: אם כן, נשים תהיינה פטורות ממצות צדקה, כי זו מצוה שהזמן גרמא!... מגיע לך על הקושיא הפה! נתתי לו... ובאמת המצוה היא תמיד, ואין הזמן גרמא, ורק על פי הקבלה יש להימנע.

כמו שעל פי הקבלה (הנהגת הרשב"א על עץ חיים פט"ו שער ג) לא עושים שילוח הקן בימי העומר, כי מצוה זו מעוררת רחמים בשמים, 'על קן ציפור יגענו רחמיך', וימי העומר הם ימי דין שמתו תלמידי רבי עקיבא, ולמעלה זה גורם להתנגדות. בא חכם בן ציון (אול"צ ח"ג עמ' קפז) ושאל, אם כן זו מצוה שהזמן גרמא, ולמה כתב בספר החינוך (מצוה תקמה) שמצוות שילוח הקן שייכת בין באנשים בין בנשים? ותירץ באן לפני החרבן כאן לאחר החרבן. כנראה אמר כן בדרך לפלפל התלמידים, אולי בדרך לאיזה קן... וכתבו בספר. וכי זו קושיא בכלל? מצוות שילוח הקן שייכת בכל זמן, ומי שיעשה שילוח הקן בעומר ודאי יקיים מצוה, ורק על פי הקבלה ימנע כי עושה בלגן למעלה... אבל את המצוה מקיים. בשו"ת הלק"ט לרבי יעקב חגיז כתב כמה שאלות מוזרות, למשל שאל (בח"א סימן ריח) האם אפשר למלוח את העוף בסוכר, יש מלח מתוק ויש מלח מלוח... וכי יש דבר כזה! לכן טען האש"ל אברהם (דל"ו ע"ג) שכתב כן רק לחדד התלמידים, ועיין ביביע אומר (ח"ד ח"ד סי' ס). ואולי גם חכם בן ציון עשה כך, והלכו וכתבו קושיא, אבל אין כאן לא קושיא ולא תירוצן.

אדם שהולך ברחוב ורואה קן, צריך שהיה של הפקר, "כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך" ולא שלך. יש אומרים שאם מצא קן בביתו או חצרו יפקיר את רשותו ואז יקיים המצוה, וטוב להפקיר.

תיקנו ברכה. והרמב"ן בתשובות המיוחסות (סי' קפט) כתב שיש לחוש בזה לברכה לבטלה.

מצוה שאין עתים להיפטר ממנה

ח. טעם נוסף שלא מברכים על כיבוד אב ואם דאורייתא, למרות שמברכים "אשר קידשנו במצוותיו וצונו" אפילו על מצוות דרבנן כמו מגילה, נר חנוכה, הלל בחגים, נר שבת ויום טוב, שהרי ציונו בתורה (דברים ז', י"א): "לא תסור מן הדבר אשר גידו לך ימין ושמאל" (שבת כג). כתב האור זרוע (ח"א הל' ברכת המוציא סי' קפז) יסוד, שאין מברכים על מצוה שאין לנו עתים להיפטר ממנה, וגם מצות כיבוד אב ואם כל זמן שיכול חייב לכבדם, ובזמן שהוא חולה ואינו יכול, אנוס רחמנא פטריה. ולכן לא מברכים על נתינת צדקה, כי בכל פעם שיבוא עני ויש לו אפשרות לתת, יתן לו צדקה³. ומאותו הטעם לא מברכים על מצות ביקור חולים, כי כל שיש הזדמנות לביקר את החולה, יש מצוה לביקר⁴. ומאותו הטעם לא מברכים על מצוות נישוח אבליים, קבורת מתים, חליצה⁵ וייבום, פריקה וטעינה, השבת העבוט, הידור וקימה מפני זקן⁶, שכל אלה מצוות שאין להן זמן של פטור. בשונה משאר מצוות שמברכים עליהם, כמו מצה ומרור, שופר לולב וסוכה, חנוכה ומגילה, ציצית ותפלין, קריאת שמע, ברית מילה ופדיון הבן, שיש להן זמן קבוע, יש זמנים שחייב ויש זמנים שפטור.

לא מברכים על התפלה

ט. המגן אברהם (סי' קו סק"ד) כתב לבאר בשם האבודרהם (דיני שמונה עשרה ד"ה והטעם), שלא מברכים על התפלה, ואף שזו מצוה, ובגמרא (תענית ב) למדו מהפסוק "ולעבדו בכל לבבכם", איזו היא עבודה שבלב - הוי אומר זו תפלה, והרמב"ם (פ"א מהלכות תפלה ה"א) למד הדברים כפשטם שיש מצוה מדאורייתא להתפלל תפלה אחת בכל יום, אך לדעת הרמב"ן (בהשגותיו לסו"מ מצוה ה) והתוס' (ברכות כ. ד"ה תפלה), מצות תפלה דאורייתא היא רק בעת צרה. כמו עכשיו שכל יום קללתו מרובה מחבירו, ושומעים על שמונה הרוגים ופצועים, ה' ירחם. לא מברכים על מצות התפלה "אשר קידשנו במצוותיו וצונו על התפלה", מפני שאין לה קבע, ואין לך עתים להיפטר ממנה. ואף שתוך חצי שעה אחר חצות היום לא מתפללים לא שחרית ולא מנחה, אבל יכול להתפלל ולומר פסוקי תהלים, או בלשון שלו: ריבונו של עולם, רחם על עמך ישראל... ולא דוקא תפלת שמונה עשרה וברכות, וכיון שכך לא מברכים על התפלה.

מברכים על לימוד תורה

י. לפי זה יש לשאול, מדוע בכל בוקר מברכים ברכות התורה, "אשר קידשנו במצוותיו וצונו על דברי תורה", "אשר בחר בנו מכל העמים" וכו', וכי יש לך עיתים להיפטר ממנה?! והלא כתב הרמב"ם (פ"א מהל' תלמוד תורה ה"ח): כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזור על הפתחים, ואפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר (וישע"א ח): "והגית בו יומם ולילה". ע"כ. אדם שבשעת העבודה לא יכול ללמוד, אנוס רחמנא פטריה, ביטולה זהו קיומה, הוא הולך לעבוד שתהיה לו פרנסה לאכול, ומזה יהיה לו כוח ללמוד תורה, אבל

⁴ יש אומרים שמצוות ביקור חולים שייכת באדם ששוכב חולה בביתו, שאז תבוא לביקרו ותראה מה הוא צריך, להזמין רופא או להביא תרופות, אבל אם הוא שוכב בבית חולים ומטפלים בו הרופאים והאחיות, לא צריך לביקרו. אבל זה לא נכון, כי אחת הסיבות לביקר חולים, שאם רק ישמע שהוא חולה, יאמר: בסדר, רפואה שלימה. אבל כאשר יראה את החולה סובל, יתמלא עליו רחמים ויתפלל לרפואתו, לכן יש מצוה לביקר את החולה גם כשהוא בבית החולים. כשחכם בן ציון זצ"ל קיבל את האירוע מוחי הראשון, בחודש סיון תשס"ג, מרן זצ"ל הלך לביקר בבית החולים, והיה שוכב כאבן שאין לה הופכין. חכם בן ציון היה אז בהלוויה של הרב יעקב מוצפי, שהיה מקובל ותלמיד חכם גדול, וכשבא להספיד, מישהו צעק עליו, כי היה דיין במועצה הדתית של הציונים... והוא היה מאוד רגיש. אני זוכר במלחמת ששת הימים שהיה יושב במקלט ולומד עם מרן, ולפעמים נפלו פגזים בסביבה, הבנין של מרן קיבל פגז למעלה בקומה השלישית ונהרסה הקומה, ומכל רעש היה נבהל. הם למדו חברותא מסכת יבמות, ומרן היה תופס אותי ביד ואומר לו: בא ממשיך, נראה עוד תוספות... היה מאוד רגיש, ואחר הללויות הרב מוצפי קיבל אירוע מוחי. מרן הלך לביקר אותה, הייתי יחד עם מרן, וראיתי את מרן שזולגות לו דמעות, וגם אחר שהלכנו ונכנסו למעלית, וירדנו בחזרה לבית, הרב המשיך לבכות עליו ממש בדמעות שלישי.

⁵ תלכן פעם לבית הדין ותראו, לא יודע אם ירשו לכם, אבל לפני שנים לקחתי את כל אברכי הכולל שלנו חזון עובדיה, לבית הדין הרבני כאן בירושלים, וראו איך הדינים עושים חליצה, ראו את כל התהליך, שמדקדקים בכל פרט ופרט. אבל לא מברכים "אשר קידשנו במצוותיו וצונו לחלוץ המנעל"...

⁶ כשרואה זקן מרחוק, יתיישב, וכשיגיע הזמן לארבע אמותיו, יעמוד, וירוויח מצות עשה דאורייתא. ולא יברך לפני כן "אשר קדשנו במצוותיו וצונו לקיים מצות מפני שיבה תקום"...

אינו פטור מלימוד תורה, כי החיוב ללמוד תורה הוא תמיד, ואין לך עיתים להיפטר ממנה. ואם כן למה מברכים ברכות התורה?

מיעוט שיחה

יא. אפשר לתרץ, נכון שאין זמן להיפטר מלימוד תורה, אבל התפארת ישראל על פרקי אבות (פ"ו, י"ב ס"ק פד) פירש מה שאמרו שם, שהתורה נקנית במ"ח קניינים ואחד מהם "מיעוט שיחה", שהוא על דרך החיוב, כלומר שצריך לשוחח מעט, ואם אדם ילמד כל היום ויהיה 'חניוק', יהיה צו"ל ומצטמק ורע לו... ולא ידבר שום דבר, עלול קצת להשתבש, להיות תמים יותר מדאי, "תמים תהיה עם ה' אלוך" ולא עם הבריות... אדם צריך שתהיה דעתו מעורבת עם הבריות⁷. לכן אחר שלמד שעתים או שלש בלי הפסק, ישוחח כמה דקות. וכן כתב בהקדמה לספר בית אהרן - לרבי אהרן וולקין מחבר הספר זקן אהרן ועוד, היה מעמיק ופלפל גדול - בשם הגאון מוילנא. גם בספר ארחות יושר (עמ' יא) כתב בשם החזון איש, שיכול לדבר עד עשר דקות, אבל לא יותר... ולדבר הכוונה בענייני העולם, שמעת מה קרה, היה אסון וחיללים נהרגו, שמעת ששחררו חטופים, אבל לא ח"ו לשון הרע או לדבר נגד חכמים, צריך מאוד להיזהר בזה.

הוי מתאבק בעפר רגליהם

יב. בפרט בעלי תשובה, צריך להדריך אותם היטב שיתבטלו לגדולי הדור. תראו, נתתי שיעור לבעלי תשובה, ודיברתי בענין הרכבת שעשו אותה ואת הפסים גם בשבת, מבני ברק לתל אביב ומתל אביב לירושלים. הביאו חברה סינית, חפרו ושפכו מלט, ורוב העובדים שעבדו גויים, אבל את מלאכת החשמל עשו יהודים, האם מותר להשתמש או אסור? ואמרתי להם שעשו הרצה לרכבת במשך שנה שלימה, לפני שנפתחה לציבור הרחב, היא היתה נוסעת לבד וחוזרת לבד, ובדקו איך נוסעת ועוצרת. וכבר עבר בכדי שיעשו. והסברתי עוד הרבה, שיעור שלם דיברתי על זה (עין גיליון השיעור השבועי מס' 410). קם בעל תשובה אחד, ולא שאל כדי להבין, אלא התריס ואמר: זה דבר שיש לו מתירין! תחכה עוד שנה!... אבל וכי זו ביצה שנתערבה?... אפילו לשאול הוא לא יודע, שישאל, אבל בדרך ארץ ובהתבטלות: אחר המחילה לא זכיתי להבין, עדיין יש לי קעקועים... כמה למד בחיים שלו, חמש שנים, יש רבנים גדולים שישבו עשרות שנים ולמדו, כתבו תשובה והרחיבו בנושא, ואתה בא ועושה איזה תנועה ביד... צריך לדעת לשאול בדרך ארץ, ולא לבטל ולהתריס.

שאינו יודע לשאול

יג. פעם נתתי שיעור בליל סוכות לציבור בני תורה ואברכים, והיו גם כמה גבירים חשובים, ובתוך הדברים אמרתי שצריך לאכול כזית פת, ומשערים במשקל, שכן כתבו רב שריא גאון (אוצר הגאונים ביצה סימן א, ובתשובותיו סי' ג), הרב המגיד (פ"א מהל עירובין ה"ב) בשם הגאונים, החיד"א (בברכי" סי' קסח סק"ד, מורה באבני סי' ג סעיף זח), פתח הדביר (סימן קצ), הגאון רבי חיים פלאג' (בתחום לראש עמ' לג, ועוד), הזבחי צדק (ויד' סי' צח אות ד' סי' צ"א), הבן איש חי (צ"ד, חוקת יב, קרח ב, ועוד), וכתב הכף החיים (סי' קסח אות טו) שכן המנהג פשוט לשער במשקל, "ואין לשנות". קם אחד שהיה נראה אברך, ואחר כך אמרו לי שהוא בעל תשובה, ובאמצע דרשת ליל שבת, עומד רב ראשי ומדבר, והוא אמר בחוצפה לפני כולם: זה לא נכון, אין דבר כזה! אמרתי לו: יש, תבדוק. הוא רץ בהתרסה לספריה לחפש ספר כף החיים, וכשראה שמה שאמרנו נכון, למרות שדיבר לפני כולם שזה לא נכון, הוא לא התנצל, לא ביקש סליחה, רק החזיר את הספר לספריה וחזר למקום. סיפרתי את זה במקום מסוים, והיה שם יהודי יקר שמכיר אותנו, הלך ואמר לו: תשמע, הרב סיפר איך התנהגת שלא בדרך ארץ, ככה צועקים לרב?!... שמע את זה ואמר, אלך לבקש סליחה. בא אלי לבית כנסת "אור חביב", ואמר: הרב, אני רוצה לבקש סליחה שכן אמרתי. אמרתי לו: אני לא רוצה למחול. הלך אחריי כל הדרך ולא הסכמתי, מה אני פראייר?... צעקת לפני כולם. הוא בא עד המדרגות, ואמרתי: שלום, כל טוב. והלכתי.

⁷ כמה מרן זצ"ל היה מתמיד עצום, ובכל זאת היה מדבר איתנו מידי פעם, לא הרבה, אבל לפעמים, ובפרט לפני חמשים וששים שנה כשהיינו צעירים, היינו נוסעים אתו לשיעורים מחוץ לעיר, ובדרך חזור היה מדבר איתנו, מספר לנו סיפורים על חכמי פורת יוסף, וכל מיני דברים מעניינים המכונים 'פוליטיקה רבנית'...

⁸ בספר ישיב משה שתרנג (ח"ב סי' ט), כתב, שאדם שחזר בתשובה והתחיל לדרוש דרשות רבים וללגלג על חכמים, הוא לא חזר בתשובה באמת, אלא הכל מן השפה ולחוץ. אתה רואה בחוש שהדברים מתאימים לדורנו. אדם שפתאום חזר בתשובה, ומתחיל לתת שיעורים, יש לו מענה לשון, יש לו רמקול טוב, ואחר כך מבזה חכמים ומכנה אותם בנינויים, ה' ירחם. מי שעושה כך חייב נידוי, אסור להתקרב לארבע אמותיו, אסור לשמוע אותו. אלו דברים חמורים!

לחנכו ולהרגילו

יד. חזר אותו יהודי יקר ושאל, למה הרב לא מחל לו? הרי סיכמתי עם הרב שיבוא. אמרתי: להראות לו שזה לא פשוט, הוא בעל תשובה וצריך לדעת איך להתנהג לגדולי הדור ולתלמידי חכמים. הוא לא הגיע לדרגה שלהם. שיבוא פעם שניה ואמחל לו. בא שוב פעם, ונתתי לו מתנה ילקוט יוסף, לא את כל הסט... ספר אחד, ואמרתי לו: אני מוחל לך, אבל תלמד לקח, ככה לא מדברים. קודם כל זו דרשה בפני רבים, ואפילו נניח שלא היה נכון, כך מעירים?! דבר שני, הרי פתחת את הכף החיים וראית שזה נכון, תגיד: הרב, סליחה, טעיתי במה שהערת. בעיקר בעלי תשובה צריכים הדרכה, כי מי שחונך בתלמוד תורה, ולמד בישיבה קטנה ובישיבה גדולה, יודע את הדברים האלו מקטנות, איך להתנהג כלפי גדולי הדור ולהתבטל, אבל בעלי תשובה רחמנות עליהם, איפה למדו, בבית ספר חילוני עם מורות ומורים שכולם מופקעים מתורה ומידות, שום דבר אין להם. ולכן נדון אותם לכף זכות, אבל צריך לחנך אותם⁸.

מצוה שלא ניכרת

טו. עוד טעם שלא מברכים על כיבוד אב ואם, כתבו השדי חמד (מעי' ברכות סי' ג ד"ה דרשת), ערוגת הבשם (תא"ח סי' ה), קרן לדוד סאטמר (סי' סא אות ח), שלא מברכים על מצוה שלא ניכר שנעשית לשם פעלה. לכן על תפלין וציצית, מצוה, מרור, כריין... וכדומה, שניכר שעושה לשם מצות הקב"ה, מברך עליהן. אבל כיבוד אב ואם, גם אצל הגויים מכבדים, "הלוא הוא אביך קנן הוא עשך ויכוננך" (דברים ל"ב), ולא ניכר שעושה לשם מצוה, אולי מביא כוס תה לאביו לא בגלל שה' ציווה אותו אלא בגלל שכך דרך העולם... ולכן לא מברכים על מצות כיבוד אב ואם.

בין אדם למקום או לחבירו

טז. יש לחקור במצות כיבוד אב ואם, האם היא מצוה שבין אדם לחבירו, כמו מצות צדקה וחסד, או מצוה שבין אדם למקום, וכמובא בגמרא (קידושין ל"ט"ג): תנו רבנן, שלשה שותפים הם באדם, הקב"ה ואביו ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, ואומר הקב"ה, מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני. הרמב"ן על התורה (שמות כ"ג), כתב, שבעשרת הדיברות מצד ימין של הלוחות יש חמש דיברות שבין אדם למקום, "אנכי ה' אלהיך", "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", "לא תשא את שם ה' אלהיך לשווא", "זכור את יום השבת לקדשו", "כבד את אביך ואת אמך", וגם כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם למקום, כי לכבוד הבורא צוה לכבד האב המשתתף ביצירה. ומצד שמאל חמש דיברות שבין אדם לחבירו, "לא תרצח", "לא תנאף", "לא תגנוב", "לא תענה ברעך עד שקר", "לא תחמוד". וכן משמע מדברי הספורנו (שם פ"א) שבצד ימין של הלוחות היו חמש מצות שבין אדם למקום, ומהם כיבוד אב ואם.

פירותיהם בעולם הזה

יז. לעומתו כתב הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"ק דפאה משנה א), על המשנה: אלו דברים שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, כיבוד אב ואם וגמילות חסדים וכו', שמצות כיבוד אב ואם היא מהמצוות שבין אדם לחבירו. ולדבריו אין להוכיח כלום ממה שיש בלוחות חמש מצוות מצד אחד וחמש מצד שני, לעולם יש ארבע מצוות בין אדם למקום ושש בין אדם לחבירו. גם האברבנאל (שם) כתב, שאף לדעת הרמב"ן מצות כיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם לחבירו. נמצא שיש מחלוקת, ומרן השלחן ערוך לא גילה דעתו בענין, ויש ארבע עשרה נפקא מינה⁹ אם כיבוד אב ואם בין אדם למקום או לחבירו (ראה בילקוט יוסף כיבוד אב ואם עמ' צ"א).

בקשת מחילה

יח. במשנה יומא (פ"ה) עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו, וכן הוא ברמב"ם (פ"ב מתשובה ה"ט) ובשלחן ערוך (רו"ס תרו). לכן בערב כיפור כל אחד מבקש סליחה מחבירו, ויש נוהגים לדפוק על התיבה לפני "כל נדר" ולהזכיר לכולם שיאמרו "מחלנו זה לזה". זה באופן כללי, אבל אם יודע שפגע במישהו מסוים, ודיבר עליו לשון הרע¹⁰, או הוציא עליו שם רע, יבקש

צריך להדריך את בעלי התשובה, שתבטלו לגדולי הדור, כמה למדתם, וכמה הם למדו, אתם למדתם מגיל מבוגר, והם מילדות. חכם עזרא עטיה אמר פעם למרן זצ"ל: מי שלא למד בצעירותו, אפילו שחזר בתשובה וילמד כל חייו, לא יגיע לדקות ההבנה של מי שלמד בצעירותו, בתלמוד תורה, ישיבה קטנה, ישיבה גדולה (אביר הרועים ח"ג עמ' 248).

⁹ אמרתי אלף פעם, כל חקירה שאין בה נפקא מינה לא נקראת חקירה. לכן כשאומרים בישיבה חקירה, קודם כל צריך לברר מה נפקא מינה.

¹⁰ יש דברים שמותר לומר, כדי להציל בשידוכים וכדומה. וכן דבר שפורסם ברבים, וכמובן שהוא אמת, כתב הרמב"ם (פ"ז מהל' דעות ה"ה) שדבר שכבר נאמר בפני שלשה אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוון להעביר הקול ולגלותו יותר.

ממנו מחילה. ואם יאמר לו, אמחל לך אבל תגיד מה דיברתי עלי... אם אמר עליו דברים קשים, יאמר לו: תעשה טובה, תוותר לי, ועכשיו ערב כיפור... לא חייב לספר לו מה דיבר, והעיקר שימחל לו.

על מה אין יום הכיפורים מכפר

יט. הגאון רבי חיים פלאג'י בספר ברכת מועדיך לחיים (דרוש טו לתשובה, דף קמ"ג ע"ד) ובספר צוואה מחיים (דף ע"ב אות ט"ו), ובנו הגאון רבי יצחק פלאג'י בספר יפה ללב (דף ה"ט ת"ח), הביאו חידוש בשם הגאון רבי יאשיהו פינטו - לא של היום... קדמון מלפני כ-400 שנה - בפירושו "הר"ף" על העין יעקב (זכא פ"ה), שאם לא פייס את חברו על מה שציער אותו, אין יום הכיפורים מכפר כלל, אפילו על עבירות שבין אדם למקום. כלומר שאם לא התפלל שחרית, לא קרא קריאת שמע, אכל טריפות, תאוות העולם הזה, ועכשיו חזר בתשובה, אם לא ביקש סליחה מחבירו לא מתכפר כלום. זו בעיה קשה, אם חטא לחבירו צריך בערב כיפור לחפש אותו, ואולי זה אדם קשה שבכלל לא יהיה מוכן לשמוע אותו, אבל נאמר "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם" (ויקרא ט"ז, ו) וכמו אדם שטבל במקוה וכל גופו היה במים חוץ משערה אחת, שלא עלתה לו טבילה, כן הדבר הזה, שאם לא ביקש סליחה מחבירו לא מתכפר כלום.

פסק בית דין של מנה

כ. יש לנו מזל שהרב חיד"א (ברכי יוסף ס' תרו ס"ק א) חלק וכתב, שאלו 'צווי דינים' - שני דינים נפרדים, ואם חטא בדברים שבין אדם למקום, וחזר בתשובה, נמחלים לו אותן עבירות, ורק בעבירות שבין אדם לחבירו אם לא ביקש סליחה לא נמחל. וצריך להכריע שכן ההלכה, שאם לא כן לא נמצא ידיו ורגליו ביום הדין, וכשם שפסקו בית דין של מטה כך יפסקו בית דין של מעלה. ומכל מקום צריך להשתדל לרצות את חברו, להרבות עליו רעים, וכגון שישלח לו שליח: תשמע, פלוני מפחד לבוא אליך, אתה כועס עליו, בבקשה תמחל לו. או שישלח לו מכתב פיוס.

הריני מוחל וסולח

כא. בכל לילה אנחנו אומרים "הריני מוחל וסולח לכל מי שהכעיס והקניט אותי", חכם בן ציון (חב"פ ט"ו אות ג) חידש שמי שכועס על חברו על שביישו ברבים וכדומה, והוא לא מוחל, לא יאמר "הריני מוחל וסולח", "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני" (תהלים קא, ז). אבל לא ראוי לומר "חוץ מפלוני"... כי זה נראה קצת כמוסר דין לשמים¹¹. אמנם כתב המהרש"א¹² (זכא פ"ה וספ"י) שלפני שינתו צריך למחול למי שביקש סליחה, אבל אם מישהו פגע בו ברבים ולא פייסו, מהדין לא צריך למחול לו. ומשמע שאינו בכלל המחילה שאומר בנוסח "הריני מוחל וסולח", ורק על השאר שצריך למחול להם אומר "הריני מוחל וסולח". ולכן אפשר לומר נוסח זה, גם אם יש לו בלב על מישהו ולא מחל לו.

מחילה מאביו ואמו

כב. בכל אופן, אדם שחטא כלפי אביו ואמו, בודאי שצריך לבקש סליחה, ובפרט כשמגיע ערב כיפור¹³, ימים טלפון או יבוא לביתם ויבקש סליחה, וכמו שכתב הבן איש חי (פרשת וילך אות ג), ולכאורה זה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, אם נאמר שזו מצוה שבין אדם לחבירו, יבקש מחילה, כי אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו, אבל אם נאמר שזו מצוה שבין אדם למקום, יעשה וידוי ויאמר: "ציערנו אב ואם", "על חטא שחטאנו לפניך בזלזול הורים ומורים", ויתכפר לו. להלכה כיון שאין כאן שלחן ערוך, זה ספק דאורייתא, ולכן יחוש לדעת הרמב"ם שאלו עבירות שכן אדם לחבירו ויבקש מחילה¹⁴, כי הרמב"ם היה מרא דאתרא, ובדרך כלל הלכה כמותו.

¹¹ בגמרא בבא קמא (צ"ג) מבואר, שהמוסר דין על חברו הוא נענש תחילה, שנאמר (בראשית ט"ז, ה) "ותאמר שרי אל אברם חמסי עליך... שפוט ה' בני ובניך", וכתב (שם כ"ג ב) "ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה". ובמסכת גיטין (י) אמרו: שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר, בני אדם העומדים עלי ומציערים אותי, ובידי למסרם למלכות מהו, אני יכול לעשות עליהם תחקיר שמעלימים כוס ולהפיל אותם, לעשות או לא? השיב לו: "דום לה" והתחולל לו" (תהלים ל"ז, ז), דום לה! והוא יפילה לך חללים חללים, השכם והערב עליהם לבית המדרש - תלמוד תורה - והן כלים מאיליהם. אלא שמבואר בבבא קמא שם, שכל האיסור למסור דין על חברו, זה דוקא כשיכול לדון בבית הדין, וכתבו התוספות ששרה נענשה מפני שהיתה יכולה ללכת לבית הדין של שם בן נח, ומה שאין כן בדבר שלא שייך לבית הדין, או בגברא אלימא שלא בא לבית הדין, מותר למסור דין על חברו.

וכתב המהרש"ל (ז' של שלמה ב"ר פ"ח ס"ו ס"ג) - רבי שלמה לוריא - למרות שמן הדין לא חייב למחול למי שהוציא עליו שם רע, כי יש מי ששמע את השם רע ולא שמע את הסליחה, ומה שווה שביקש סליחה. מכל מקום מדת ענוה וחסידות היא למחול מחילה גמורה, אף שהדבר קשה. ואז הקב"ה ינהג אתו כמו שנוהג עם הבריות, וגם אם עשה עבירות קשות ביותר שלא מגיע לו שימחלו לו, אפילו הכי ימחלו לו בשמים. זה מוסר השכל לאדם שלא יתעקש לא למחול.

¹² כמו חכם בן ציון שהיה בקי במהרש"א, לא עבר קטע בלי מהרש"א, כך היה הלימוד בפורת יוסף עם חכם עורא עטיה, היו לומדים את דברי המהרש"א דיבור אחר דיבור. אנתנו

כוונה לשם מצוה

גג. עוד נפקא מינה, האם המכבד את אביו ואת אמו צריך לכון לשם מצוה. אם שלח אותו אביו: לך תפקיד לי כסף בבנק, קח מעטפה ותשלם את הארנונה. להלכה כיבוד אב משל אב ולא משל בן, ואפילו הבן עשיר, אבל גם לאבא יש כסף, והבן לא צריך לשלם על חשבון עצמו (ש"ע ס' רמ"ס"ה). הבן ילך לבנק, וכמובן מדובר שאין שם פריצות, אבל אם יש פריצות, יסרב ויסביר לאביו: אבא, סליחה, לא אעשה מצוה הבאה בעבירה, הבנק ברחוב יפו או דזינגוף... אבל למקום נקי כמו בנק בגאולה ילך. והשאלה אם לפני שהולך צריך לכון לשם מצוה כיבוד אב ואם, או לא.

פיזור נתן לאבינונים

כד. כתב מהר"ש לנדא - בנו של הנודע ביהודה - בספר אהבת ציון (דרושי ד"ס"ו סע"ד), שבמצוה שבין אדם לחבירו, לא צריך לכון לשם מצוה, והתכלית היא שחבירו יקבל את טובת ההנאה. ולכן אדם שנותן צדקה לעני, גם אם לא כיוון לשם מצוה, ונתן רק בגלל שהעניי בלבד לו את המוח ורצה שיעזוב אותו... קיים את המצוה. וזה פירוש הפסוק (תהלים קי"ב ט) "פיזור נתן לאבינונים צדקתו עומדת לעד", אדם שהלך ברחוב, היה לו חור בכיס ונפלו לו מטבעות, חמש ועשר שקל, הוא לא שם לב והמשיך ללכת, ואחריו הלך עני אחד ולפתע ראה עשר שקל ועוד עשר שקל, רץ מיד לפלאפל וקנה מנה, ואכל ושבע וברך, הוא לא אמר ברכת האורח כי לא ידע מי בעל הסעודה... בשמים ירשמו למי שנפל הכסף שקיים מצוה צדקה, ואף שהמעוה התפורו ולא התכוין, רושמים לו שנתן לאבינונים, וצדקתו עומדת לעד. כי מצוות שבין אדם לחבירו אין צריכות כוונה. אבל מצוות שבין אדם למקום, מצוות צריכות כוונה (ש"ע ס"ו ס"ד).

יש לחוש ולכוון

כה. למעשה יש לחוש לדעת הרמב"ן שכיבוד אב ואם היא מצוה שבין אדם למקום, ולכוון לשם מצוה. ובפרט מפני שכיבוד אב ואם לא ניכר שעושה לשם מצוה, וכתב הח"י אדם (כלל סח סע"ף ט) - מעתיקו המשנה ברורה (סימן ס סק"י) - שבכל מצוה אם ניכר בוודאות שעושה המצוה לשמה, כגון שאוכל בסוכה, או אוכל מצה, אפילו לא התכוין יצא. אבל לכתחילה מכוונים גם בזה, ובמצוות מיוחדות אומרים גם לשם יחוד. ומכל מקום כיבוד אב ואם לא ברור שעושה לשם מצוה, אולי רק מחזיר טובה לאביו שנתן לו כסף, או שהוא מצפה לירושה וכדומה, ולא תמיד מכוין לשם מצוה. לכן כדאי שיחשוב: אני מכוין לשם מצוה כבוד אב ואם, ולא לשם אינטרסים...

לפרסם מה שעשה להוריו

כו. עוד נפקא מינה, אדם שביקש סליחה מאביו, האם מותר לו לפרסם את החטא, וכשעושה וידוי, האם יפרט ויאמר: היתה חתונה ולא הזמנתי את אבי... או לא. יש בזה סתירה, מצד אחד נאמר (תהלים לב, א) "אֲשֶׁר יִנְשֹׂי פִשְׁעֵי פִסִּי חֲטָאָה", ומשמע שצריך להסתיר את חטאיו, כי זו עזות להשוויץ בעוונות, ובגמרא (ברכות לד: סוטה ז) אמרו שחצוף הוא מי שמפרש חטאיו. ומצד שני נאמר (משלי כ"ג, ג) "מִכְפֹּסָה פִשְׁעֵי לֹא יִצְלָח וּמוֹדָה וְעֵנָב יִרְחֵם", ומשמע שצריך לפרסם את חטאיו. אלא הגמרא ביומא (פ"ב) מתרצת תירוץ שני, כאן בעבירות שבין אדם למקום וכאן בעבירות שבין אדם לחבירו. כלומר, בעבירות שבין אדם למקום, אם מפרסם שחילל שבת ואכל טריפה, זו חוצפה כלפי שמיא. אבל בעבירות שבין אדם לחבירו יכול לפרסם חטאו ולומר: חטאתי לפלוני ודיברתי נגדו, ואני מתחרט. וכן פסק הרמב"ם (פ"ב מלכות תשובה ה"ז), לפי זה מי שחטא לאביו ואמו ומתחרט, להרמב"ם שכיבוד אב ואם בין אדם לחבירו, "מכסה פשעיו לא יצליח", ולהרמב"ן שכיבוד אב ואם בן אדם למקום, "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה", ולמעשה יש לחוש ולא לספר. כאמור יש י"ד נפקא מינה בחקירה זו, ובע"ה נמשיך בשיעורים הבאים.

בצעירותנו למדנו בישיבה קטנה אצל חכם שלום כהן זצ"ל, וקראנו מהרש"א על הסדר, כל אחד בתורו היה קורא, ומסבירים את דבריו.

¹³ סיפרתי כמה פעמים, ומצוה לחזור, בדרך כלל אני מספר את זה בערב כיפור. כשמרן זצ"ל אחר היה גומר את הסעודה מפסקת, היה לוקח את המחזור ובא ללכת לבית הכנסת, ואני זוכר עוד כשהיינו קטנים, עד הימים האחרונים, היה נגיש במטבח לרבנית, והיה מתפרץ בכבי, בדמעות שלישי, ואומר: תמחלי לי, את טרחת בשבילי כל השנה, לא כיבדתי אותך מספיק... והיא גם בוכה, לא כיבדתי אותך מספיק... אנתנו הבנים היינו בורחים לצד ומתרגשים לראות את המעמד הזה בכל שנה ושנה. זה מוסר השכל שאדם יבקש סליחה מאשתו, והאשה מבעלה. וכל שכן בן מאביו, בבין הזמנים האבא רואה שכבר הגיעה השעה עשר ומעיר את בנו: כבר עבר הזמן, קום לתפלה! לפעמים הבן מתחצף: תעזוב אותי... גם האבא צריך להיזהר שלא להכשיל את בנו, הוא כבר גדול, למה אתה נודניק עליו... אבל אסור לבן להתחצף, ואם נכשל צריך לבקש מחילה בערב יום כיפור.

¹⁴ מי שאביו התעלף, ונתן לו סטירה כדי לעוררו, הוא עשה כדון והציל את חייו (עי' ילק"ו כיבוד אב"א עמ' תרצ"ט). אבל אחר כך המצפון שלו כואב, איך סטרתי לאבי, "ומכה אביו ואמו מות יומת" (שמות כא, טו), "ארור מקלה אביו ואמו" (דברים כו, טו), יבקש ממנו סליחה. ובערב כיפור זה הזמן לפייס את חברו.